

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Сергій МІШИН (Кіровоград)

Постановка проблеми. Інтеграція України до загальноєвропейського освітнього простору, кардинальні зміни на ринку праці потребують перегляду традиційних підходів до підготовки фахівців у вищій школі. У зв'язку з цим, освіта у вищій школі має відповідати соціальному замовленню і бути орієнтована на підготовку майбутніх фахівців, готових до професійного самовдосконалення.

Зміни, що відбулися в суспільстві за останні десятиліття, актуалізують проблему професійного самовдосконалення майбутніх педагогів, що все більше стверджується в якості одного з основних критеріїв ефективності професійної діяльності майбутнього фахівця.

Модернізація системи освіти впроваджує нові вимоги до працівників у галузі освіти. Вихідні концептуальні положення професійного самовдосконалення освітян закладено в новому Законі України «Про вищу освіту», датованім 2014 роком. Згідно закону, саме у магістрі вищої школи вбачається перспектива в керівництві навчальними закладами, викладацькій діяльності у вишах. Відтак, йому необхідно постійно, послідовно і безперервно удосконалювати зміст своєї професійної діяльності, що є можливим лише завдяки роботі над собою, здатності до професійного самовдосконалення протягом усієї науково-педагогічної діяльності, про що наголошується у працях вітчизняних (І.Д. Бех, Б.З. Вульф, В.П. Зінченко, В.О. Сластьонін) та зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс) дослідників.

Професійне самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання вимагає наявності спеціальних знань, умінь та здібностей. Проте, аналіз результатів проходження педагогічної практики студентів-випускників факультету фізичного виховання дозволяє стверджувати, що підготовка майбутніх магістрів фізичного виховання ще не відповідає

вимогам сьогодення. Саме тому перед вищою школою поставили серйозні проблеми вузької спеціалізації та індивідуальних планів навчання студентів-магістрантів. Через це, однією з актуальних проблем професійної підготовки майбутніх магістрів фізичного виховання є визначення рівня професійного самовдосконалення, задля педагогічного впливу з метою подальшого професійного зростання.

Мета статті: визначення рівня професійного самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання.

Завдання дослідження:

✓ проаналізувати психолого-педагогічну літературу з обраної теми дослідження;

✓ розробити шкалу оцінювання рівня професійного самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення особистості була і залишається об'єктом уваги багатьох науковців. У теорії педагогіки ідеї самовдосконалення розглядаються у працях М. Монтессорі, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського та ін. Психологічні основи особистісного зростання, розкриття власної сутності, самоактуалізації представлено у працях К. Абульханової-Славської, І. Булах, О. Ковальова, Г. Костюка, О. Леонтьєва та ін.

Теоретико-методичні основи самовдосконалення відображено в працях українських учених (О. Безпалько, О. Главацька, Н. Завернко, А. Капська, Л. Міщук, А. Калініченко), російських дослідників (К. Волков, Р. Гарпф'янов, Р. Гільмеєва, Ф. Гоноволін, Л. Гордєєва, І. Донцов, С. Єлканов, Є. Клімов), однак вони, на нашу думку, і досі залишаються недостатньо висвітленими.

Значна кількість авторів присвятила свої дослідження вивченню проблем професійного

самовдосконалення майбутніх фахівців різних галузей: професійному самовдосконаленню майбутніх медиків (Л. Дудікова), майбутніх інженерів (О. Ігнатюк), майбутніх офіцерів (О. Діденко), соціальних працівників (С.М. Слободіна).

Окремо виділяємо дослідження професійного самовдосконалення майбутніх вчителів у працях О. Борденюк (психологічні чинники професійного самовдосконалення майбутніх учителів), І. Чемерілова, Т. Шестакова (формування готовності майбутнього педагога до професійного самовдосконалення), О. Прокопова (система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи), І. Скляренко (професійне самовдосконалення в процесі підготовки майбутніх вчителів музики), Л. Сущенко (професійне самовдосконалення вчителів початкових класів). Водночас, у доступних літературних джерелах, наукових працях щодо професійного самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання нами не знайдено. Отже, дослідження професійного самовдосконалення майбутнього магістра фізичного виховання є актуальним і потребує подальшого вивчення.

Вклад основного матеріалу. Самовдосконалення, як соціальний процес, базується на вимогах суспільства і професії до особистості спеціаліста. При цьому, вимоги, які пред'являються спеціалісту, повинні бути вищими за особисті можливості конкретної людини. Тільки в цьому випадку виникають передумови до самовдосконалення у вигляді внутрішніх протиріч у процесі провідної діяльності спеціаліста, результатом вирішення яких є процес цілеспрямованого розвитку власної особистості [4].

О. Леонтьєв визначає самовдосконалення як цілеспрямовану діяльність людини щодо змін особистості, вищий рівень самозмін. Але не будь-яка діяльність, що сприяє зміні особистості є самовдосконаленням, оскільки діяльність не завжди спрямована на самовдосконалення, не завжди має виховний характер. Він вважав, що разом з народженням дії, цієї головної «одиниці» діяльності людини, виникає її основна, суспільна за своєю природою «одиниця» людської психіки – розумний зміст для людини, на що спрямована її активність. «Розуміння значення дії і відбувається у формі відображення його предмету як свідомої мети» [9, с. 211].

На думку Л. Рувинського, «самовдосконалення далеко не завжди має систематичний характер і здійснюється за заздалегідь встановленим планом», оскільки «характер діяльності особистості щодо виховання яких-небудь якостей або виправлення тих чи інших недоліків багато в чому

обумовлюється навколишніми умовами; характер самовдосконалення залежить від внутрішнього світу самої особистості і від специфіки його завдань» [10, с. 11].

Самовдосконалення визначається як свідомо та систематична робота над собою з метою удосконалення раніше набутих і формування нових якостей особистості; як процес усвідомленого, керованого самою особистістю розвитку, в якому в суб'єктивних цілях та інтересах самої особистості цілеспрямовано формуються та розвиваються її якості та здібності [16].

Метою самовдосконалення є зміна власної особистості. Процес самовдосконалення можливий лише тоді, коли особистість перебуває на самоті з собою. О.І. Донцов зазначає, що процес самовдосконалення проходить два рівні:

1. Спочатку виникає система зовнішнього впливу (матеріальні умови життя суспільства, соціалізація, реальні можливості людини для її всебічного розвитку та самоствердження). Ці фактори визначають розвиток особистості, її життєдіяльність, світогляд, ідеали, судження, життєві плани.

2. Система зовнішнього впливу трансформується у внутрішні стимули самовдосконалення, визначаючи характер, мету, напрямок і, впливаючи на поведінку особистості, її ставлення до себе та інших людей» [6, с. 21].

Будь-яка особа прагне розвивати у себе або вдосконалювати фізичні, розумові, моральні якості, притаманні певній професійній діяльності. Виходячи з цього, виділяють види (напрямки) самовдосконалення – моральне, розумове, фізичне, естетичне та професійне самовдосконалення. Окремо можна виділити особистісне самовдосконалення, до якого, зазвичай, входить виховання себе, розвиток потрібних особистісних навиків, інколи розвиток волі, мислення та інших психічних функцій [17].

На думку Д.А. Белухіна, «у самовдосконаленні виражається позитивне ставлення до професії, схильність та інтерес до неї, бажання поліпшити свою підготовку, задовольнити матеріальні і духовні потреби» [2, с. 13].

Професійне самовдосконалення – це невід'ємний компонент підготовки фахівців, результат свідомої взаємодії фахівця з конкретним соціальним середовищем, під час якого він реалізує потребу розвитку у себе таких професійно-важливих якостей, відповідних знань і вмінь, що сприятимуть успіху у професійній діяльності та життєдіяльності взагалі [8].

Професійне самовдосконалення, як одна з умов неперервності освіти, являє собою усвідомлений, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетентності та розвиток професійних значущих якостей, відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та особистісної програми розвитку. У основі цього процесу лежить психологічний механізм подолання внутрішніх протиріч між наявним рівнем професіоналізму («Я – реальне професійне») та певним моделюючим (уявним) його станом («Я – ідеальне професійне») [11, 13].

Упродовж професійної підготовки у вишу, професійної діяльності важливу роль відіграє саме професійне самовдосконалення фахівця. Професійне самовдосконалення в сфері педагогічної діяльності відіграє особливу роль, адже справжнім педагогом вважається той, хто навчається й самовдосконалюється протягом усього життя. Проблема професійного самовдосконалення особистості майбутнього фахівця становить значний інтерес для багатьох наук. Існує безліч підходів до трактування феномену «професійне самовдосконалення».

О. Борденюк характеризує професійне самовдосконалення як процес і вміння використовувати набуті в педагогічному інституті знання для свого інтелектуального зростання і вдосконалення професійно-значущих якостей [3, с. 22].

У І. Чемерілової професійне самовдосконалення – цілеспрямована, систематична, високоорганізована і творча діяльність, яка міститься в самостійному заглибленні і розширенні професійно-педагогічні знання, розвитком педагогічних умінь, здібностей і професійно-значущих якостей особистості і має на меті неперервне зростання педагогічної майстерності та особистісне самовдосконалення [14].

Професійне самовдосконалення розглядається О. Прокоповою як свідомо професійна діяльність учителя в системі його неперервної педагогічної освіти, яка спрямована на підвищення фахового рівня вчителя, його професійну самореалізацію, подальший розвиток професійно значущих якостей, підвищення ефективності навчально-виховної роботи в школі відповідно як до інтересів, потреб і можливостей учнів, так і до вимог суспільства щодо соціалізації, особистісного і професійного розвитку людини [12].

Професійне самовдосконалення педагогічного працівника може відбуватись у різних напрямках, серед яких виділимо наступні:

1) тематичне самовдосконалення, яке передбачає формування знань;

2) практичне самовдосконалення – формування системи практичних навчально-пізнавальних умінь і навиків;

3) психологічне самовдосконалення – формування і розвиток тих особливостей мотиваційної сфери, які виражають ставлення до самовдосконалення [5, 7, 15].

Отже, для фахівця освітньої галузі самовдосконалення є необхідною передумовою набуття і збереження професіоналізму. Педагог має безперервно самовдосконалюватися протягом трудової діяльності.

Нами розроблені три рівні професійного самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання, які містять показники дій, характерних для кожного з них:

✓ **творчий (високий) рівень** – яскраво виражений інтерес до професійно-педагогічної діяльності. Бачить сенс навчання на факультеті фізичного виховання. Яскраво виражене постійне прагнення до самовдосконалення своєї індивідуальності, виразний прояв високого рівня прагнення до саморозвитку. Вміння організовувати професійне самовиховання та самоосвіту; наявність самокритичності в оцінці своєї поведінки, вчинків та результатів навчально-виховної діяльності; активна та планомірна робота над собою згідно з метою професійного самовдосконалення. Сформовано систему умінь, навичок. Надається перевага завданням творчого характеру. Може аналізувати педагогічні факти, педагогічний досвід. Правильно вирішує професійні ситуації, задачі. Уміє вступати в контакти, орієнтується в комунікативних ситуаціях. Може адекватно оцінити свою педагогічну діяльність та сформованість професійно-педагогічної самореалізації. Прагне до самовдосконалення;

✓ **спонукальний (середній) рівень** – достатній інтерес до формування професійно-педагогічної діяльності та її компонентів. Має бажання й потребу у самовдосконаленні, але не завжди усвідомлює значущість окремих компонентів професійно-педагогічної діяльності, невеликою мірою або частково зацікавлений у прагненні до саморозвитку. Достатнє бажання до професійного самовиховання та самоосвіти; невеликою мірою або частково присутня самокритичність оцінки своєї поведінки, вчинків та результатів навчально-виховної діяльності; зацікавленість в роботі над собою згідно з метою професійного самовдосконалення. Сформована система умінь та навичок, але не завжди використовує їх на достатньому рівні, не використовує творчі завдання, розв'язує конфліктні ситуації, якщо вони не дуже складні за рівнем. Оцінює свої можливості та рівень сформованості професійно-педагогічної самореалізації не завжди адекватно. Не завжди

правильно використовує методи та засоби впливу на студентів, комунікативні здібності розвинуті на середньому рівні;

✓ **репродуктивний (низький) рівень** – нестійкий інтерес до професійно-педагогічної діяльності, немає бажання й потреби у самовдосконаленні, низький інтерес до педагогічної практики, немає ніяких устремлінь для змін свого професійного становлення, що відображається в низькому рівні прагнення до саморозвитку. Байдуже ставлення до професійного самовиховання та самоосвіти; відсутня самокритичність оцінки своєї поведінки, вчинків та результатів навчально-виховної діяльності; не має зацікавленості в роботі над собою згідно з метою професійного самовдосконалення. Відсутня система умінь, сформовані лише окремі складові професійно-педагогічної культури, вирішує завдання репродуктивного характеру, не завжди орієнтується в конфліктних та виховних ситуаціях. Не завжди використовує комунікативні вміння, правильно оцінює свою професійно-педагогічну діяльність. Пасивний до формування професійно-педагогічної самореалізації, самовдосконалення своєї особистості. Не бачить важливості в формуванні умінь правильно оцінювати складні педагогічні ситуації.

Відповідно рівнів професійного самовдосконалення визначалась бальна оцінка:

0 - 1 бали – низький рівень самовдосконалення студентів-магістрантів (потребують переважно прямого впливу викладача для самовдосконалення);

1,1 - 2 бали – середній рівень (свідчить про здатність до самовдосконалення);

2,1 - 3 бали – високий рівень самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання.

Рівень професійного самовдосконалення визначався у два етапи.

На першому етапі студенти-магістри визначали власний рівень професійного самовдосконалення, на другому – були залучені експерти. У якості експертів виступили: доктор наук, п'ять професорів, чотири доценти, чотири кандидати наук. Ступінь погодженості думок експертів оцінювався за величиною коефіцієнта конкордації і дорівнював 0,7 – 0,8.

Студенти-магістри та експерти попередньо були ознайомлені з розробленою нами 3-рівневою шкалою оцінки професійного самовдосконалення.

Аналіз знань, умінь, навичок для визначення рівня самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання здійснювався експертами під час семінарських та практичних занять, педагогічної практики, складання заліків

та екзаменів, індивідуальних та групових бесід тощо.

Результати оцінки студентами-магістрантами власного рівня самовдосконалення дають підстави стверджувати, що 27,2% (83) респондентів визначають його як високий; 68,5% (209) – характеризують як середній; 4,3% (13) опитаних – як низький.

За результатами експертної оцінки 14,1% (43) студентів-магістрантів мають високий рівень професійного самовдосконалення, 52,1% (159) – середній, 33,8% (103) – низький. Як бачимо, фахівцями зазначено значний відсоток студентів-магістрантів з низьким рівнем професійного самовдосконалення, що вимагає удосконалення підготовки задля її підвищення.

Порівняльний аналіз оцінки рівнів самовдосконалення майбутніми магістрами фізичного виховання та експертами дозволяє говорити про їхні відмінності. Так, результатів високого рівня у експертів на 13,1% менше, середнього – на 16,4%, водночас низького – на 29,5% більше, порівняно із самооцінкою студентів-магістрантів (рис.1).

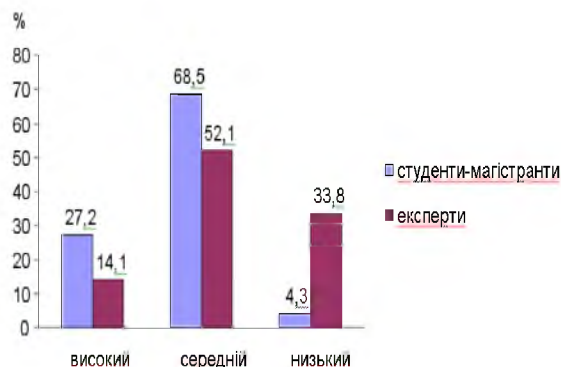

Рис. 1. Результати відповідей студентів-магістрантів та експертів стосовно рівня самовдосконалення

Бальна оцінка, визначена за шкалою рівнів професійного самовдосконалення, оброблялась за допомогою методів математичної статистики [1], в результаті чого був отриманий середній бал вибіркової сукупності. Він становить: за оцінкою студентів $-1,75 \pm 0,68$ ($M \pm \sigma$), за експертою оцінкою $-1,52 \pm 0,58$ ($M \pm \sigma$), що в обох випадках відповідає середньому рівню (табл.1).

Достовірність відмінностей результатів визначалась за t-критерієм Стюдента при $P < 0,05$ [1].

Таблиця 1.
Середній бал рівнів професійного
самовдосконалення за оцінкою студентів-
магістрантів та експертів

M ± σ V; m		t – критерій Студента	P
Студенти- магістранти	Експерти		
1,75 ± 0,68 32,1; 0,08	1,52 ± 0,58 20,8; 0,07	2,09	< 0,05

Таким чином, результати, наведені в таблиці 1, свідчать про суттєві відмінності (P<0,05), які, на нашу думку, пов'язані із неадекватним оцінюванням студентами-магістрантами самих себе, і дають підстави стверджувати про недостатній рівень професійного самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання. Це є вагомим аргументом на користь необхідності удосконалення процесу підготовки майбутніх магістрів фізичного виховання.

Висновки. Погляди вітчизняних і зарубіжних учених на навчання і виховання дають підстави розглядати професійне самовдосконалення як один з найголовніших факторів розвитку особистості в сучасному світі.

Визначено та охарактеризовано рівні професійного самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання (високий, середній, низький). Для виявлення рівнів професійного самовдосконалення у нинішніх студентів-магістрантів застосовували метод самооцінки та експертної оцінки, а також здійснювали їх порівняльний аналіз.

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що професійне самовдосконалення студентів-магістрантів знаходиться на недостатньому рівні, вимагає суттєвого удосконалення у процесі фахової підготовки.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці науково-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх магістрів фізичного виховання з метою їх професійного самовдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ашмарин Б.А. Теория и методика педагогических исследований в физическом воспитании / Б.А. Ашмарин – М.: Физкультура и спорт, 1978. – 224 с.
2. Белухин, Д.А. Личностно ориентированная педагогика в вопросах и ответах / Д.А. Белухин. – М.: МСПИ, 2006. – 312 с. – С. 13.
3. Борденюк О.В. Психологические факторы профессионального самосовершенствования будущих учителей: автореф. дис. На соискание науч. степ. канд. пед. наук /О.В. Борденюк : спец. 13.00.04. «Теория и методика профессионального образования». – К., 1983. –24с. – С. 22.

4. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / Вербицкий А. А. – М.: [б.и.], 1991. – 198 с.

5. Григоренко В. Г. Системный подход в организации профессиональной подготовки учителя физической культуры / В.Г.Григоренко : материалы респ. конф. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – С. 149-150.

6. Донцов И. А. Самосовершенствование личности / И. А. Донцов. – Ростов- на-Дону : Издательство Ростовского университета, 1997. – 152 с. – С. 21.

7. Емец И.А. Формирование педагогической направленности личности учителя физической культуры в процессе спортивной специализации: дис.канд. пед. наук / А.И. Емец. – К., 1985. –160 с.

8. Ігнатюк О.А. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. д-ра пед. наук / О.А. Ігнатюк : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / – Х., 2010. – 44 с.

9. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М.: МГУ, 1972. – 565 с. – С. 211.

10. Рувинский Л. И. Теория самовоспитания / Л. И. Рувинский. – М.: Мысль, 1973. – 144 с.: С. 11.

11. Педагогічна майстерність вчителя : навч. посіб. / за ред. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної. – Х.: ОВС, 2006. – 240 с.

12. Прокопова О.С. Система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / О.Л. Прокопова. – Київ, 2003. – 26 с.

13. Психология и педагогика : учеб. пособ. / под ред. К. Л. Абульхановой, Н. В. Васиной. – М.: [б.и.], 1998. – 269 с.

14. Чемерилов И.А. Формирование готовности будущего педагога к профессиональному самосовершенствованию: дис... канд. пед. наук / И.А. Чемерилов: 13.00.01. – Чебоксары, 1999. – 192 с. – С. 37

15. Юр'єва Л., Сава М., Яворський Ю. Особливості професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури// Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – 2009. – № 3. – С. 38-41.

16. Аналіз підходів визначення професійного самовдосконалення у педагогічній сфері [http://ito.vspu.net/upload/zbirniku/imad/z_30/r1/analiz_pidhodiv_vuznachenia_profesinogo.pdf]. Назва з екрану. Режим доступу : http://ito.vspu.net/upload/zbirniku/imad/z_30/r1/analiz_pidhodiv_vuznachenia_profesinogo.pdf

17. Види самовдосконалення [www.psychologos.ru]. Назва з екрану. Режим доступу : www.psychologos.ru

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мішин Сергій Вікторович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка; викладач кафедри фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури КДПУ.

Коло наукових інтересів: професійне самовдосконалення студентів.